

УДК 59:929(477)(044)Парамонов

*А. І. Шаповал,
кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

ОСОБОВИЙ ФОНД СЕРГІЯ ЯКОВИЧА ПАРАМОНОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БІОГРАФІЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНОГО

Розглянуто структуру та документальний склад особового архівного фонду С. Я. Парамонова, що є джерельною базою для дослідження біографії вченого-зоолога. У публікації подано документи з особового фонду С. Я. Парамонова, які висвітлюють малодосліджені сторінки його життя та діяльності.

Ключові слова: С. Я. Парамонов, особовий фонд, архівні документи, зоологія.

У 2014 р. виповнюється 120 років від дня народження всесвітньо відомого українського вченого-зоолога, поета, письменника, літературознавця та історика Сергія Яковича Парамонова. Непересічна постать С. Я. Парамонова, його біографія, наукова діяльність і творча спадщина вченого хоча й не залишалися поза увагою дослідників [1], однак, ще є недостатньо вивченими і вимагають подальшого вивчення. В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається особовий фонд С. Я. Парамонова, який нещодавно став доступним для науковців і, без сумніву, зацікавить дослідників життя та діяльності вченого, а також істориків української зоологічної науки. У даній статті ми ставимо за мету ознайомити науковців зі структурою та документальним складом особового архівного фонду С. Я. Парамонова, матеріали якого дають змогу розкрити малодосліджені сторінки життя вченого й висвітлити окремі напрями його наукової діяльності.

Сергій Якович Парамонов народився 3 листопада 1894 р. у м. Харкові в родині лісничого. Зауважимо, що загальноприйнятою датою народження С. Я. Парамонова вважається 4 листопада 1894 р. Проте в його особовій справі, що міститься у фонді, датою народження вченого вказано 21 жовтня 1894 р. (за ст. ст.) [2], тобто 3 листопада 1894 р. (за н. ст.). На останню дату, як на день свого народження, вказував і С. Я. Парамонов у написаному 3 листопада 1958 р. листі до матері – Ольги Іванівни Парамонової [3].

Середню освіту С. Я. Парамонов розпочав здобувати в гімназії м. Великий Устюг, де навчався до четвертого класу протягом 1904–1908 рр.

Останні чотири класи гімназії (1908–1912) С. Я. Парамонов закінчував у м. Аккерман [4] (нині м. Білгород-Дністровський), неподалік від якого у с. Чобручи працював лісничим його батько, Яків Юхимович Парамонов.

*С. Я. Парамонов з батьками
Яковом Юхимовичем і Ольгою Іванівною
Парамоновими. 1902 р.*

З 1912 р. С. Я. Парамонов навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Київського університету св. Володимира, де спеціалізувався в галузі орнітології. У 1914 р. він став учасником наукової експедиції до Бессарабії, за матеріалами якої наступного року в журналі «Орнитологический вестник» побачила світ його перша наукова праця. У студентські роки С. Я. Парамонов був причетний до українського руху. За участь у Шевченківських святах у 1914 і 1915 рр. він двічі був ув'язнений (кожного разу на місячний термін) [4]. Київський університет С. Я. Парамонов закінчив у 1917 р.

Наукову діяльність С. Я. Парамонов розпочав на Київській сільськогосподарській станції, де спочатку як практикант протягом 1917–1920 рр. вивчав проблеми боротьби з сіль-

ськогосподарськими шкідниками, а у 1922–1924 рр. працював асистентом відділу прикладної ентомології. У 1922 р. його було обрано дійсним членом Російського ентомологічного товариства.

Водночас у 1922–1924 рр. С. Я. Парамонов викладав зоологічну систематику у Вищому інституті народної освіти імені М. П. Драгоманова [5] (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). З 1924 р. навчався в аспірантурі на кафедрі зоології, а в 1928–1929 рр. протягом трьох місяців від Народного комісаріату освіти УСРР перебував у науковому відрядженні в Німеччині, де вивчав колекції Берлінського музею [6].

З березня 1920 р. до квітня 1931 р. С. Я. Парамонов працював науковим співробітником Зоологічного музею Всеукраїнської академії наук [7]. Він став співзасновником наукового журналу «Збірник праць Зоологічного музею» (1926) та редактором його перших номерів [8]. Учений був обраний

членом Київського товариства природознавців і з 1925 р. працював його секретарем.

У 1930 р. на базі Зоологічного музею, окремих лабораторій Біологічного інституту імені Ф. З. Омельченка та деяких інших зоологічних наукових установ було створено Інститут зоології і біології АН УРСР (нині Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України), до якого як сектор увійшов Зоологічний музей. У новоствореному закладі С. Я. Парамонов спочатку обійняв посаду старшого наукового співробітника [9], 17 листопада 1938 р. його було призначено виконувачем обов'язків директора Зоологічного музею і керівником групи з вивчення безхребетних тварин [10], а у 1939 р. він став завідувачем Зоологічного музею [11].

*С. Я. Парамонов – випускник
Аккерманської гімназії.
12 червня 1912 р.*

На початку 1920-х років С. Я. Парамонов розпочав вивчати мух-бринівок (*Bombyliidae*), які на все життя стали предметом його наукових зацікавлень. Так, у 1921 р. вийшла праця С. Я. Парамонова, присвячена бомбілідам Київщини («Муха-жалібниця» (*Anthrax cecultus*), (*Diptera*) на Київщині»), а в 1967 р., незадовго до смерті вченого, побачила світ його стаття з оглядом австралійського виду *Ligyra Newman* [12]. Протягом 1920–1930-х років С. Я. Парамонов регулярно здійснював наукові експедиції Україною, до Криму, Туркменії, Вірменії, Кавказу тощо. Учений також ретельно досліджував матеріали Зоологічного музею у Петрограді (згодом Зоологічного інституту АН СРСР).

9 січня 1940 р. у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка С. Я. Парамонов захистив дисертацію «*Bombyliidae* Палеарктики» й отримав науковий ступінь доктора біологічних наук [13]. Того ж року побачила світ його монографія «Семейство *Bombyliidae* (подсемейство *Bombyliinae*)», яку, як окремий том серії «Фауна ССРСР», видало московське видавництво «Наука». В літературі про С. Я. Парамонова зустрічається твердження, що він став доктором біологічних наук у 1939 р. на підставі

підготовленої монографії [14]. Однак це твердження є помилковим. В особовій справі С. Я. Парамонова, що зберігається в його фонді, міститься витяг з протоколу засідання ВАК від 21 грудня 1940 р., згідно з яким докторську дисертацію вчений захистив у 1940 р. [15].

С. Я. Парамонов брав активну участь в діяльності Академії наук УРСР та керував підготовкою аспірантів у галузях екології, систематики, палеонтології і прикладної ентомології. У 1941 р. йому було присвоєно вчене звання професора [16].

Протягом німецької окупації С. Я. Парамонов залишився в Києві, продовжуючи працювати на посаді директора Зоологічного музею. Вчений також керував музеєм Інституту захисту рослин та був науковим співробітником Інституту зоології [17]. Завдяки С. Я. Парамонову було врятовано заміновані при відступі радянських військ будівлі Національної опери та Академії наук України. Коли німецькі війська, залишаючи Київ у 1943 р., вивозили із Зоологічного музею найцінніші наукові колекції, у тому числі зібрані С. Я. Парамоновим (його колекція Diptera була на той час найбільшою в Україні), вчений як директор Зоологічного музею супроводжував колекції спочатку до Польщі, де вони перебували в м. Познані, а потім і до Німеччини – у м. Ганновері [16]. Завдяки діям науковця колекції було збережено від розпорошення, бо коли експонати колекцій почали розкрадати, він не побоявся написати скаргу. Після війни колекції Зоологічного музею було повернуто до Києва. Самого ж С. Я. Парамонова німецька влада відправила до концтабору Мюнден, що знаходився біля Ганновера, звідки його звільнили союзники в травні 1945 р. [18].

У 1945–1946 рр. С. Я. Парамонов працював у Національному природничому музеї в Парижі. Невдовзі вчений отримав дозвіл на іміграцію до Австралії. Він вирішив обрати для подальшого проживання цю країну, оскільки її ентомофауна на той час була недостатньо вивченою. Початок 1947 р. С. Я. Парамонов провів у Лондоні, де у Британському музеї вивчав типові екземпляри австралійських двокрилих [19].

З березня 1947 р. С. Я. Парамонов мешкав в Австралії, де протягом 1947–1959 рр. працював науковим співробітником відділу ентомології Державної науково-дослідної організації (CSJRO) в м. Канберрі [20]. Водночас був професором Австралійського національного університету.

Помер С. Я. Парамонов 22 вересня 1967 р. у м. Канберрі, де і похований на Воденському цвинтарі [21].

Документи С. Я. Парамонова до Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського надійшли з Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України. У результаті їхнього науково-технічного опрацювання було сформовано опис № 1 фонду № 310 «Парамонов

Сергій Якович (03.11.1894 – 22.09.1967) – зоолог, доктор біологічних наук (1940)», який містить 73 справи загальною кількістю 166 документів за 1889–1985 рр.

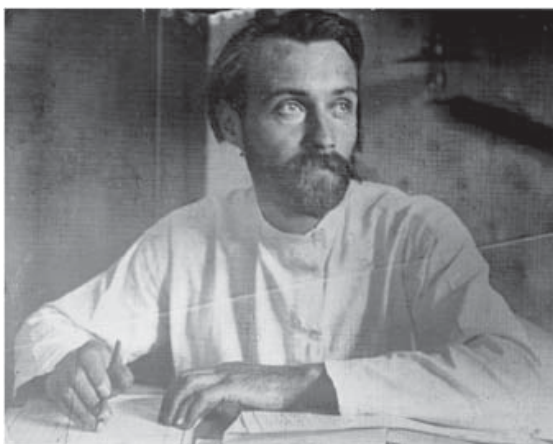
Документи фонду висвітлюють історію надходження архіву С. Я. Парамонова до Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР: це, зокрема, листи наукового співробітника відділу ентомології Державної науково-дослідної організації у м. Канберрі Зенти Розалії Лієпи до київських учених Є. Г. Решетник і Голубовської [22] та списки документів з архіву С. Я. Парамонова у м. Канберра, які було надіслано з Австралії у Київ до Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР [23].

З листів З. Р. Лієпи дізнаємося, що з 1950 р. вона працювала технічним асистентом С. Я. Парамонова у відділі ентомології Державної науково-дослідної організації у м. Канберрі. Після смерті вченого саме З. Р. Лієпа опублікувала в 1969 р. бібліографію наукових ентомологічних праць С. Я. Парамонова та каталог описаних ним таксонів, а це близько 700 видів та підвидів з родин Bombyliidae, Asilidae, Syrphidae, Nemerstrinidae, Tachinidae, Ruygotidae тощо. Крім того, вона надіслала до бібліотек Академії наук СРСР у Ленінграді, Української вільної академії наук у Канаді та до Університету Мельбурна, де діяла кафедра російської мови, примірники історичних праць С. Я. Парамонова та найбільш цікаві статті вченого з дослідження українського фольклору. З. Р. Лієпа також погодилася допомогти київським ученим зібрати матеріал для написання наукової біографії С. Я. Парамонова, бо вважала, що вчений «був би дуже щасливий і це зробило би йому честь, що Українська Академія наук бажає віддати належне його вкладу в ентомологію» [24]. Оскільки сам учений не залишив по собі автобіографічних записів, на її погляд, було б справедливо, якби повну біографію С. Я. Парамонова написав би той, хто добре знав вченого, і саме в Україні – його «попередній Батьківщині» (у 1957 р. С. Я. Парамонов став громадянином Австралії) [24].

В Україні написання біографії С. Я. Парамонова ініціювала кандидат біологічних наук Євдокія Григорівна Решетник [25], яка з довоєнних часів була співробітником Інституту зоології АН УРСР і особисто знала вченого. Більше того, під час Другої світової війни С. Я. Парамонов урятував їй життя. За часів окупації Києва німцями Є. Г. Решетник працювала в Червоному Хресті, у відділі допомоги нужденним ученим, а також надавала допомогу полоненим червоноармійцям, що перебували в Дарницькому концтаборі. У лютому 1942 р. Є. Г. Решетник разом з іншими співробітниками Червоного Хреста заарештувало гестапо, з катівень якого їй вдалося звільнитися лише завдяки заступництву професорів С. Я. Парамонова і М. В. Шарлеманя, які засвідчили, що вона є науковцем

і ніякої діяльності проти німецької влади у Києві не здійснювала. Виїжджаючи з Києва у 1943 р. С. Я. Парамонов залишив у Є. Г. Решетник листа до президента АН УРСР академіка О. О. Богомольця, у якому висловив надію, що невдовзі повернеться до наукової роботи в АН УРСР, де пропрацював понад двадцять років [26]. На жаль, сподівання вченого не здійснилися.

У 1969 р. Є. Г. Решетник, маючи намір написати наукову біографію С. Я. Парамонова до 75-ліття від дня його народження, розпочала збирати матеріал про життя і діяльність вченого [27]. Вона здійснила поїздку на Одещину, де зустрілася з жителями с. Яськи, уродженцями якого були батьки С. Я. Парамонова,

*С. Я. Парамонов у робочому кабінеті.
м. Київ, 1943 р.*

і мешканцями м. Ананьїв, де останні свої роки прожила його мати, О. І. Парамонова, від яких збрала інформацію про родину Парамонових. Є. Г. Решетник удалося розшукати Дору Тимофіївну Кобелецьку, яка на правах прийомної дочки виховувалася в сім'ї Парамонових, та зробити копії фотографій членів сім'ї Парамонових, що зберігалися в останньої, а також записати спогади Д. Т. Кобелецької про дитячі та юнацькі роки С. Я. Парамонова і його молодшого брата, Олексія Яковича, який теж став ученим-ентомологом. Протягом 1969–1970 рр. значну кількість документів, на прохання Є. Г. Решетник, до Києва з Австралії надіслала З. Р. Лієпа. Зібрані матеріали Є. Г. Решетник 30 березня 1970 р. передала директорові Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР академіку І. Г. Підоплічку [28]. Однак тоді ці документи так і не були використані для написання наукової біографії С. Я. Парамонова; згодом їх передали до Інституту архівознавства НБУВ.

До архівного фонду С. Я. Парамонова також увійшла особова справа вченого, яку було передано до Інституту архівознавства НБУВ з Архіву Президії НАН України. В особовій справі С. Я. Парамонова вміщено анкету, яку вчений як старший науковий співробітник Інституту зоології і біології АН УРСР заповнив 15 лютого 1936 р., список його наукових праць

за 1921–1935 рр. та витяг з протоколу засідання ВАК про присвоєння С. Я. Парамонову наукового ступеня доктора біологічних наук [29].

Крім матеріалів, зібраних Є. Г. Решетник, та особової справи С. Я. Парамонова, у фонді вченого відклалися й інші документи біографічного

*С. Я. Парамонов під час польових досліджень.
м. Канберра. 1949 р.*

характеру. Зокрема, цінна інформація про життя і наукову діяльність С. Я. Парамонова міститься в статті наукового співробітника відділу ентомології Державної науково-дослідної організації в м. Канберрі Е. Ф. Ріка «Пам'яті С. Я. Парамонова» (1968). У ній автор, який протягом багатьох років пліч-о-пліч працював з С. Я. Парамоновим та спілкувався з ним у віль-

ний від роботи час, охарактеризував ученого як «натураліста з різнобічними інтересами» та видатного фахівця з бомбілідів. За свідченням Е. Ф. Ріка, С. Я. Парамонов був ентузіастом і багато часу проводив у полі, вивчаючи фауну Австралії й збираючи колекції комах. Мав С. Я. Парамонов й інші зацікавлення, зокрема захоплювався садівництвом, складав пісні й сам гарно співав, писав оповідання про подорожі та вірші, в одному з яких – «Натураліст в Австралії» – описав унікальний тваринний світ Австралійського континенту. Як відзначав Е. Ф. Рік, С. Я. Парамонов дуже любив Україну, але, розуміючи, що більше ніколи її не побачить, заповідав друзям обов'язково відвідати його Батьківщину [30].

У фонді також містяться спогади співробітника Інституту гідробіології АН УРСР Г. Я. Зайцевої про зустріч із С. Я. Парамоновим в Австралії 8 вересня 1967 р., тобто, за два тижні до смерті вченого. Як згадувала Г. Я. Зайцева, цю зустріч з науковцем з Києва С. Я. Парамонов сприйняв як подарунок долі. Під час бесіди з Г. Я. Зайцевою вчений цікавився діяльністю АН УРСР, роботою і досягненнями колишніх його колег, зокрема Д. К. Зерова, А. Д. Носаля, О. П. Кришталя, І. Г. Підоплічка,

Д. О. Радзимовського та ін. С. Я. Парамонов планував взяти участь у XIII Міжнародному ентомологічному конгресі, що мав відбутися в Москві в серпні 1968 р. [31]. Проте, не судилося.

Серед документів є повідомлення про смерть професорів С. Я. і О. Я. Парамонових, що опублікував у журналі «Anzeiger für Schadlingskunde und Pflanzenschutz» Л. Брамманіс [32]. Брат С. Я. Парамонова, Олексій Якович Парамонов, був лісовим ентомологом і перед Другою світовою війною працював старшим науковим співробітником Зоологічного музею Інституту зоології АН УРСР. Емігрувавши до Англії, він став співробітником Лісової дослідної комісії. Згодом О. Я. Парамонов переїхав до Венесуели, де працював на кафедрі ентомології лісу в університеті м. Меріда. О. Я. Парамонов, як і С. Я. Парамонов, помер у вересні 1967 р.

Документи з наукової діяльності у фонді С. Я. Парамонова представлені доповідною запискою вченого до дирекції Інституту зоології АН УРСР щодо необхідності організації науково-дослідних баз для проведення польових робіт співробітниками інституту [33] та правилами внутрішнього розпорядку Зоологічного музею, що були розроблені під керівництвом С. Я. Парамонова [34].

У фонді зберігається лист С. Я. Парамонова, якого вчений надіслав з Австралії О. І. Парамоновій 3 листопада 1958 р., у день свого 64-го дня народження. Підсумовуючи свою наукову діяльність, вчений з гордістю повідомляв матері, що його численні наукові праці та літературні твори видавалися в багатьох країнах світу. Деякі свої праці С. Я. Парамонов надіслав і до АН СРСР [35].

Значну частину фонду складають саме наукові праці С. Я. Парамонова, передусім його дослідження із зоології: одна брошура і 84 статті, які було написано в еміграційний період його життя (1945–1967). У фонді міститься стаття З. Р. Лієпи «Список наукових праць і описаних видів доктора С. Я. Парамонова». В цілому вчений опублікував 185 наукових праць в галузі ентомології з проблем систематики, філогенії, морфології сучасних і викопних двокрилих комах [36].

Історичні розвідки С. Я. Парамонова у фонді представлено реферованими витягами з праці «Пересмотр основ истории славян». Також вміщено список наукових праць вченого з історії слов'ян і походження Русі, його літературознавчих досліджень та виданих ним збірок поезій і оповідань, складений, імовірно, З. Р. Лієпою. Так, під псевдонімом «Лісовий С.» учений за свої кошти видав дві збірки віршів («Пісні природи» (1947), «Вірші про всячину» (1948), дві книги оповідань («Дорожні зустрічі» (1949), «Чортівня під Лисою горою» (1952), чотири томи праці «Слово о полку Ігоревім. До 150-ліття від дня опублікування»

(1950–1953), 10 томів дослідження «Історія «Русів» у неспотвореному вигляді» (1951–1960) та ґрунтовні розвідки з історії слов'ян і походження Русі: «Перегляд основ історії слов'ян» (1956), «Звідки ми, чиї ми діти?» (1963), «Русь, звідки ти?» (1964), «Влесова книга» – язичницький літопис доолегової Русі. Історія знахідки, текст і коментарі» (1966), «Із далекого минулого слов'ян» (1967). У 1963 р. в науковому збірнику «Слов'янська філологія» були опубліковані тези доповіді С. Я. Парамонова «Про «Велесову книгу» і «Слово о полку Ігоревім», які вчений надіслав на V Міжнародний з'їзд славістів у Софії [37].

Під час науково-технічного опрацювання фонду С. Я. Парамонова з'ясувалося, що серед масиву документів, переданого з Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України до Інституту архівознавства НБУВ, відсутні два томи неопублікованої праці С. Я. Парамонова «Эволюция и ее суть (факты и выводы)». Про те, що цю роботу було надіслано з архіву вченого у м. Канберрі до Києва, свідчить запис у переліку матеріалів, які Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена отримав з Австралії [38].

Слід відзначити, що документи, пов'язані з життям та науковою діяльністю Парамонова, зберігаються й в інших фондах Інституту архівознавства НБУВ. Зокрема, в особовому фонді члена-кореспондента АН УРСР Андрія Созонтовича Лазаренка відклалися чотири листи С. Я. Парамонова, які останній надіслав А. С. Лазаренку з Австралії у 1966–1967 рр. [39]. У 1990 р. на зберігання до Інституту архівознавства було передано документи Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР за 1911–1975 рр., серед яких містяться документи про діяльність С. Я. Парамонова як співробітника Зоологічного музею [40], його участь в науковій конференції з вивчення флори і фауни України в Києві в травні 1941 р., зберігаються тези доповіді «Вид в биологии. Характеристика, объем и формулировка понятия», яку вчений виголосив на цій конференції [41].

Саме у фонді № 258 – «Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР» – нам вдалося виявити надіслані з Австралії перший і другий томи праці С. Я. Парамонова «Эволюция и ее суть (факты и выводы)», які склали відповідно справи № 46 і № 47 другого опису цього фонду. Під час їхнього вивчення з'ясувалося, що перший том становить цілком завершене наукове дослідження, яке структурно складається з передмови, 12 глав основного тексту і висновку. На звороті обкладинки першого тому є напис англійською мовою, зроблений З. Р. Ліспою, який свідчить про те, що це є остаточний варіант рукопису С. Я. Парамонова, написаний його рукою. З. Р. Ліспа також звернула увагу на те, що дана робота не була опублікована [42]. До другого ж тому увійшли окремі глави первинного варіанту рукопису – «Гибридный вид (гибридант) и гибрид»,

«О прогрессивной географической изменчивости», «Генетика и теория эволюции», – які не були включені до остаточного варіанту праці.

Окрему справу фонду Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР (№ 52) склала праця С. Я. Парамонова «Хемогенез – новая теория эволюции», яка виявилася не чим іншим, як машинописною копією праці «Эволюция и ее суть (факты и выводы)». Машинописний варіант відрізняється від автографа лише тим, що додатково в своїй структурі має резюме англійською мовою. Ймовірно, це є підготовлений вченим для друку варіант праці «Эволюция и ее суть (факты и выводы)», яка мала б побачити світ під назвою «Хемогенез – новая теория эволюции».

С. Я. Парамонов (стоїть другий зліва) з Е. Ф. Ріком (стоїть перший зліва), З. Р. Лієною (сидить друга зліва) та іншими співробітниками відділу ентомології Державної науково-дослідної організації у м. Канберрі. 1960-ті роки.

Декілька слів треба сказати про час написання праці «Эволюция и ее суть (факты и выводы)» або «Хемогенез – новая теория эволюции». Згідно з написом, який зробив С. Я. Парамонов на титульній сторінці рукопису, над остаточним варіантом дослідження вчений працював протягом 13 червня – 27 серпня 1960 р. [42]. Вказівку про час написання дослідження знаходимо й в тексті праці, зокрема в передмові до її першого тому С. Я. Парамонов зазначив, що протягом 45-ти років своєї наукової діяльності він неодноразово мав можливість перевірити теорію природного добору на матеріалі своєї спеціальності [43]. Якщо згадаємо,

що перша наукова праця вченого вийшла у 1915 р., то час завершення роботи над рукописом монографії буде саме 1960 р. А в передмові до машинописної копії праці вказано, що його висновки щодо еволюційної теорії базуються на роздумах і спостереженнях, які були зроблені ним протягом 50-ти років наукової діяльності [44]. Тобто, машинописний варіант був підготовлений на п'ять років пізніше, у 1965 р., можливо, саме тоді С. Я. Парамонов спробував опублікувати своє дослідження.

Слід зазначити, що в описі фонду Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР усі справи з працею С. Я. Парамонова «Эволюция и ее суть (факты и выводы)» («Хомогенез – новая теория эволюции») помилково датовані 1940 р. Напевне, цю «помилку» архівісти Інституту зоології зробили свідомо, бо не помітити напис С. Я. Парамонова на титульному аркуші про час роботи над рукописом просто неможливо. У 1940 р. С. Я. Парамонов був співробітником Інституту зоології, і включення до опису тоді написаної праці вченого було логічним, тоді як внесення до опису роботи за 1960 р., автором якої був учений-емігрант, співробітник державної установи іншої держави, могло б викликати зайві запитання під час затвердження опису експертною комісією. Фальсифікація дати написання праці дала можливість залишити її в архіві Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР, іншими словами, зберегти працю для майбутніх дослідників наукової спадщини С. Я. Парамонова.

Отже, в черговий раз підтвердилася булгаківська істина про те, що рукописи не горять. У віднайденій праці С. Я. Парамонова здійснено спробу переосмислити положення еволюційної теорії з урахуванням наукових досягнень ХХ ст. Підсумком його роздумів над проблемами еволюції стала теорія, яку вчений умовно назвав «хомогенезом», згідно з якою природного добору в природі не існує, а «причини еволюції лежать у самій живій речовині, яка підпорядкована фізико-хімічним закономірностям, що властиві неорганічним сполукам, як і таким органічних сполук» [45].

З листів С. Я. Парамонова до А. С. Лазаренка дізнаємося, що в останні роки свого життя вчений намагався опублікувати працю «Хомогенез – новая теория эволюции», але через брак коштів світ побачила лише перша глава дослідження [46]. Незважаючи на те, що після написання праці минуло понад півстоліття, її публікація, на наш погляд, залишається актуальною і в наш час. Переконані, монографія С. Я. Парамонова «Хомогенез – новая теория эволюции» не залишить байдужими ані науковців, ані пересічного читача.

Але повернемося до особового фонду С. Я. Парамонова, в якому, окрім зазначеного вище, також відклалися важливі фотодокументи. На світлинах представлено фотопортрети вченого, його батьків

Я. Ю. і О. І. Парамонових та рідного брата О. Я. Парамонова. На фотографіях відображено С. Я. Парамонова у дитячі роки, разом з батьками, у робочому кабінеті в 1943 р., незадовго до евакуації, під час польових досліджень в Австралії, зі співробітниками відділу ентомології Державної науково-дослідної організації у м. Канберрі, під час прогулянки за декілька місяців до смерті вченого тощо.

Таким чином, особовий архівний фонд ученого-зоолога, доктора біологічних наук С. Я. Парамонова, що висвітлює його життєвий і творчий шлях та наукову діяльність, має значну наукову цінність і потребує ретельного дослідження.

Додаємо документи з фонду С. Я. Парамонова, які розкривають малодосліджені сторінки біографії вченого. Документи публікуються вперше, зі збереженням їхніх лексичних та стилістичних особливостей. Беззастережно виправлені лише описки та технічні помилки; наявні скорочення розкриваються в квадратних дужках.

Список використаних джерел

1. Шарлемань Н. В. Сергей Парамонов о «Слове о полку Игореве» : Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы. – М.: АН СССР, 1960. – Т. 16. – С. 611–616; Riek E. F. A tribute to S. J. Paramonov // The Journal of Entomological Society of Australia (N.S.W.). – 1967. – Vol. 4. – P. 45–47; Liepa Z. R. Lists of the scientific works and described species of the late Dr. S. J. Paramonov, with locations of types // The Journal of Entomological Society of Australia (N.S.W.). – 1969. – Vol. 5. – P. 3–22; Решетник Є. Моя Оленіана // Українське слово. – 1994. – № 10; Бегунов Ю. К. Парамонов Сергей Яковлевич // Энциклопедия «Слова о полку Игореве»: в 5 т. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1995. – Т. 4. П–Слово. – 1995. – С. 13–14; Парамонов Сергій Якович // Історія Національної академії наук України (1938–1941): документи і матеріали. – К., 2003. – С. 393, 394; Кравцов А. [предисловие] / Лесной С. Русь, откуда ты? – М.: Вече, 2011. – С. 5–11; Корнеєв В. О. Одисея українського ентомолога. До 120-річчя від дня народження Сергія Яковича Парамонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/ValeryKornev/odyssey-of-ukrainian-entomologist-sergey-paramonov>. – Назва з екрана.
2. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ), ф. 310, оп. 1, спр. 45, арк. 2.
3. Там само, спр. 52, арк. 1.
4. Там само, спр. 45, арк. 2, 2 зв.
5. Там само, спр. 46, арк. 4.
6. Там само, спр. 45, арк. 2 зв.
7. Там само, арк. 3 зв.
8. Там само, спр. 46, арк. 6.

9. Там само, спр. 45, арк. 3 зв.
10. Історія Національної академії наук України (1938–1941): документи і матеріали. – К., 2003. – С. 435.
11. ІА НБУВ, ф. 258, оп. 1, спр. 77, арк. 9; спр. 90, арк. 1; Історія Національної академії наук України (1938–1941): документи і матеріали. – К., 2003. – С. 186.
12. ІА НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 44, арк. 2, 10.
13. Там само, спр. 45, арк. 8.
14. Riek E. F. A tribute to S. J. Paramonov // The Journal of Entomological Society of Australia (N.S.W.). – 1967. – Vol. 4. – P. 45.
15. ІА НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 45, арк. 8.
16. Там само, спр. 46, арк. 4.
17. Історія Національної академії наук України (1941–1945) : Частина 2. Додатки. – К., 2007. – С. 293.
18. Кравцов А. [предисловие] / Лесной С. Русь, откуда ты? – М.: Вече, 2011. – С. 6.
19. ІА НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 46, арк. 4, 5.
20. Там само, арк. 5.
21. Корнєєв В. О. Одисея українського ентомолога. До 120-річчя від дня народження Сергія Яковича Парамонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/ValeryKorneyev/odyssey-of-ukrainian-entomologist-sergey-paramonov>. – Назва з екрана.
22. ІА НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 71, 5 арк.
23. Там само, спр. 72, 7 арк.
24. Там само, спр. 71, арк. 4.
25. Там само, арк. 1.
26. Там само, спр. 48, арк. 3.
27. Там само, спр. 48, арк. 1–3.
28. Там само, спр. 72, арк. 4.
29. Там само, спр. 45, 10 арк.
30. Там само, спр. 46, арк. 4–7.
31. Там само, спр. 47, арк. 1, 2.
32. Там само, спр. 49, арк. 1, 2.
33. Там само, спр. 50, 1 арк.
34. Там само, спр. 51, 1 арк.
35. Там само, спр. 52, арк. 1–2.
36. Там само, спр. 44, арк. 10.
37. Там само, спр. 43, арк. 1–2.
38. Там само, спр. 72, арк. 3, 4.
39. Там само, ф. 113, оп. 1, спр. 96, 4 арк.
40. Там само, ф. 258, оп. 1, спр. 77, 9 арк.; спр. 88, 13 арк.; спр. 90, арк. 1–2.
41. Там само, оп. 2, спр. 58, арк. 2, 101–102 зв.
42. Там само, спр. 46.

43. Там само, арк. 1.
44. Там само, спр. 52, арк. 1.
45. Там само, спр. 52, арк. 60, 61.
46. Там само, ф. 113, оп. 1, спр. 96, арк. 1, 2.

Додатки

№ 1

МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ С. Я. ПАРАМОНОВА, ЗІБРАНІ Є. Г. РЕШЕТНИК

4 ноября 1969 г. исполняется 75 лет со дня рождения известного украинского ученого зоолога-энтомолога, доктора биологических наук, профессора Сергея Яковлевича Парамонова.

С. Я. Парамонов родился в г. Харькове 4 ноября 1894 года и умер в г. Канберра в Австралии 22 сентября 1967 года.

Родители Сергея Яковлевича Парамонова были коренные жители села Яськи Беляевского р-на Одесской области; здесь прошла их молодость и состоялась женитьба. Мать Сергея Яковлевича – Ольга Ивановна Парамонова (девичья фамилия Буравчук) родилась в селе Яськи Беляевского р-на Одесской области в 1874 году, умерла в 1958 году в Ананьеве [1] Одесской области.

Отец Ольги Ивановны Буравчук Иван Максимович жил в селе Яськи, занимался садоводством, был образованным агрономом, выводил высококачественные сорта фруктовых деревьев. Хозяйство было небольшое, работал в Одессе в тресте зеленых насаждений. Иван Максимович Буравчук был очень культурный человек – так о нем говорят теперь все, кто его знал; он не пил, не курил, любил трудиться в своем саду. Жена его – бабушка Сергея Яковлевича – была домашней хозяйкой, неграмотная, из крепостных крестьян. Детей у них было много, и дочери не получили образования, поэтому мать Сергея Яковлевича была малограмотная.

Отец Сергея Яковлевича Парамонова – Яков Ефимович был сыном коренного жителя села Яськи Беляевского района Одесской области, который занимался сельским хозяйством, был малограмотным, очень любил лошадей, поэтому имел хороших пару вороных, которыми все в селе любовались. Об этом рассказывают старожилы села Яськи, которые хорошо знали Парамоновых. Отец Сергея Яковлевича родился в том же селе Яськи в 1871 году, умер в 1938 году, прожив всего 67 лет. Вся жизнь Якова Ефимовича была весьма тревожной. Будучи студентом он дружил с Цюрупой [2], и вместе они были арестованы царскими властями. Позже он работал лесничим в 60 километрах от Аккермана [3] в с. Чобручи, а сыновья его, Сергей и Алеша, учились в Аккерманской гимназии.

В 1918 году, когда румыны оккупировали Бессарабию, отец Сергея Яковлевича был арестован, его хотели расстрелять как большевика. Когда его вели на расстрел, он кричал: «Спасите!». Случайно свидетелями этого были местные попы, которые

знали Якова Ефимовича. Они остановили эту расправу и тем самым спасли отца Сергея Яковлевича Парамонова. Это был второй арест в жизни Якова Ефимовича. Третий и последний арест произошел 5 февраля 1938 года в Ананьеве Одесской области, где он был лесничим. Этому ареста он не выдержал и погиб...

В 1918 году вся семья Парамоновых бежала из Аккерманского уезда в свое родное село Яськи Беляевского района Одесской области. После этого Яков Ефимович получил назначение лесничим в Ананьевское лесничество, где и работал до 1938 г.

После войны мать Сергея Яковлевича Ольга Ивановна Парамонова жила в Ананьеве у своей родной сестры Агаты Ивановны по улице Тилигульской № 29. В 1958 г. сестра Ольги Ивановны умерла. А через несколько месяцев скончалась и Ольга Ивановна. Обе сестры умирали без длительной болезни, вскоре одна за другой. Умирали в полном сознании. Похоронили их рядом на Ананьевском кладбище. До смерти смотрела за обеими сестрами их племянница (дочь родного брата Ольги Ивановны и Агаты Ивановны Георгия Ивановича Буравчука) Лидия Георгиевна Догаева. Она родилась в 1906 году, сейчас пенсионерка, живет в родном селе Яськи. У Лидии Георгиевны есть родной брат Леонид Георгиевич Буравчук, 70 лет, по профессии учитель. Сейчас он живет в г. Ростов-на-Дону (ул. Некрасовская № 18), и больше родных у Сергея Яковлевича никого в живых нет, кроме этой двоюродной сестры – Лидии Георгиевны Догаевой и двоюродного брата – Леонида Георгиевича Буравчука.

В Балте, по адресу: ст[анция] Балта [4] Одесской области, Железнодорожная улица № 33, живет Дора Тимофеевна Кобелецкая (девичья фамилия Мартыненко). С 7 лет она жила в семье Парамоновых на правах приемной дочери. Это была девочка из бедной семьи из Молдавии, ровесница сына их Алеши (младшего сына), и они вместе росли как брат и сестра.

Дора Тимофеевна, как родная, тепло и сердечно вспоминает семью Парамоновых. У Доры Тимофеевны были старые фото семьи Парамоновых, и она дала возможность снять с них копии, а оригиналы вернуть ей. С увлечением рассказывала о детстве и юности Сергея Яковлевича и Алексея Яковлевича, говорила, что они с детства всегда очень хорошо учились, с большим интересом относились к работе своего отца, который всю жизнь работал лесничим. Оба брата любили в детстве природу и часто уходили в экскурсии с отцом в лес, поле, на речку и т. д. (Мать была домашней хозяйкой). Не случайно из них вышли хорошие украинские специалисты – энтомологи. Как говорит Дора Тимофеевна, Сергей и Алеша с детства особую любовь проявляли к жучкам, мухам, бабочкам и другим насекомым. Укладывая спать Сережу и Алешу, мать должна была дать в руку жучка или муху. Зажав насекомых в кулачке, дети прикладывали их к уху, слушали как они жужжат, и так засыпали...

Таким образом, уже в детстве у Сергея Яковлевича Парамонова очень ярко проявились такие черты, как большая любовь к природе и любознательность, которые были присущи ему и в школьные годы, и в студенческие годы, и в годы полного возмужания, когда он стал вполне сложившимся высоко эрудированным

и разносторонним ученым. Недаром профессор Киевского университета Казановский [5] в свое время обратил свое внимание на талантливого студента С. Парамонова и взял его в свою семью, надеясь, очевидно, на то, что общение с Сергеем Парамоновым его сыновей, которых было трое, будет весьма благотворно и полезно для духовного роста этих последних. И надо сказать, что Сергей Яковлевич отплатил этой семье добром: после смерти профессора Казановского материальное положение резко ухудшилось в этой семье, и С. Парамонов их не оставил, а вместе с младшим сыном ходил на заработки по дворам, пилили и кололи дрова, пока Сергей Яковлевич не получил работу по специальности. В этом сказалось присущее ему благородство характера. И эту семью Сергей Яковлевич не оставил, пока Сергею Яковлевичу не пришлось в сложной обстановке оставить родную Украину. Оставляя любимую работу и Родину, Сергей Яковлевич верил в то, что вернется и будет опять трудиться в Академии наук УССР, где он работал более двадцати лет без перерыва до войны 1941 года, об этом он очень сердечно писал в письме на имя президента Академии наук УССР Богомольца А. А. [6] перед тем, как оставить Киев и родную Украину в 1943 году. Это письмо он оставил сотруднице Ин[ститу]та зоологии АН УССР Решетник Евдокии Григорьевне, которая после освобождения Киева и возвращения Академии наук УССР в Киев вручила это письмо парторгу Ин[ститу]та зоологии Тарнавскому [7]. Кому Тарнавский вручил это письмо, не установлено, к большому сожалению.

Материалы к биографии Сергея Яковлевича Парамонова собирала по родным местам его кандидат биологических наук Е. Г. Решетник.

20/X–1969 г.

ИА НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 48, арк. 1–3. Машинопис.

№ 2

ЛИСТ С. Я. ПАРАМОНОВА ДО СВОЄЇ МАТЕРІ – О. І. ПАРАМОНОВОЇ

3.XI.1958, [м. Канберра]

Дорогая мама!

Сегодня получил письмо, что у вас все благополучно и что ты еще держишься молодцом, это был мне подарок на мое рождение.

Сегодня мне исполнилось 64 года. Здоровье мое с летом как будто улучшается, думаю, что как настанет полное тепло, опять начну совершенно свободно ходить. И сейчас я уже могу идти довольно далеко, но не быстро. 1-го числа открыли водный бассейн, ходил смотреть, как купаются чертенята, синие-синие, но из воды не вылезают. Здесь детям полная свобода, свобода даже чересчур.

Живется мне по-прежнему, т. е. очень неплохо, дай бог, чтобы всякому так жилось: тихо, спокойно, хорошая интересная работа и весьма приличное жалованье. Сегодня подводил итоги своей деятельности. Печатал я свои работы по-русски, по-украински, по-немецки и по-английски. Напечатал около 150 работ в России, на Украине, Германии, Швеции, Голландии, Швейцарии, Австрии,

Венгрии, Англии, Франции, Испании, Сев[ерной] Америке, Южной Америке (Бразилии), Южной Африке, Австралии и даже на Гонолулу (Гавайские острова в Тихом океане). Думала ли ты, нянчивши меня когда-то в Райкивцах, что сын твой увидит Берлин, Лондон, Париж и 12 лет проживет в Австралии.

Кроме научных работ по зоологии (научно-популярные и газетные не в счет), я напечатал за это время 2 книжки стихов, 2 книжки рассказов, 4 книжки по литературоведению и 8 книжек по древней истории, итого 16 книжек (17-я печатается). Подводя итоги деятельности, скажу с гордостью, что сделал немало. Оказывается твой сын: ученый-зоолог, поэт, писатель, литературовед и историк. К сожалению, не имел возможности напечатать мою музыку, постараюсь это сделать в ближайшем будущем. Как видишь, у меня есть чем похвастаться. Впрочем, перед кем похвастаться, как не перед родной матерью! У меня довольно приятная новость, я, как ты знаешь, в свободное время занимаюсь древней историей Руси. Я напечатал с 1953 г. уже 8 книжек. До сих пор я не знал, как относятся к моим работам в России. Ты знаешь мой характер: я сказал много горькой правды. Месяца два назад делегатка соседнего университета побывала в Москве на съезде славистов, там говорили о моих работах. Работы оцениваются высоко и некоторые ученые отзывались обо мне очень тепло. Делегатка, вернувшись, предложила мне написать что-нибудь для России. Я написал рецензию на один университетский учебник и две небольшие статьи. Они будут официально посланы для напечатания в СССР. Три комплекта моих работ были посланы в Академию Наук СССР еще до съезда. Как видишь, может быть еще прочитаешь что-нибудь, мной написанное.

У нас потеплело, но не очень. Цветов, однако, уйма. Здесь очень любят цветы и за ними ухаживают все. Все садики перед домами и сзади обязательно имеют особые краны для поливки. Поэтому даже в самую сильную засуху всегда около домов зелень и цветы. Часто бывают особые выставки цветов и овощей. Выдают призы за отличные экземпляры. У каждого есть свободное время, и он охотно возится в своем садике только для удовольствия. Устроено все так, что одни цветы кончаются, другие начинаются и нет ни дня в году, чтобы не было цветов, даже несмотря на небольшие морозы. Заборов здесь нет совершенно, есть иногда небольшие заборчики в пол-аршина или низкая зеленая изгородь. Фрукты лежат под деревьями неделями, и никто их не подбирает. Хозяйева не хотят показать, что они нуждаются в своих фруктах, а чужие сами имеют такие же свои. Приходится штрафовать за неуборку фруктов, чтобы не расплаживались вредные садовые насекомые.

Собаки здесь не кусаются (не приучены). Их здесь очень любят и заботятся, кажется, больше, чем о людях. Во всяком случае, автомобилист самым тщательным образом объезжает лежащую на дороге собаку (у нас нарочно переехал бы).

Мои черные ибисы, по-видимому, улетели, но позавчера еще видел пару белых.

Карточку твою получил. Не знаю, получила ли ты две больших карточки: одна – я с товарищем в лесу на экскурсии, другая – я в роли астронома в фильме об истории местной обсерватории. Напиши непременно, получила ли ты. Скоро возьму отпуск, но куда не поеду: жду корректуры моей книги из Германии.

После корректуры освобожусь, но еще не решил, поеду ли куда-нибудь, и здесь неплохо.

Ну вот, кажется, и все о моем житье-бытье. Крепко целую тебя и Лиду [8]. Будь благоразумна и береги здоровье.

Твой С. Парамонов.

ИА НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 52, арк. 1–2. Машинопис.

№ 3

СПОГАДИ СПІВРОБІТНИКА ІНСТИТУТУ ГІДРОБІОЛОГІЇ АН УРСР Г. Я. ЗАЙЦЕВОЇ ПРО ЗУСТРІЧ З ПРОФЕСОРОМ С. Я. ПАРАМОНОВИМ В АВСТРАЛІЇ

8 сентября 1967 г. я вместе с группой советских туристов посетила университет в г. Канберра – столице Австралии. Во время приема, который нам был оказан по линии общества дружбы «Австралия – СССР» с сотрудниками университета, выяснилось, что на биологическом факультете Канберрского университета работает профессор-зоолог из России. В связи с тяжелой болезнью на встрече он не присутствовал.

Одна из участниц встречи некая Муза Николаевна (тоже русская) проявила инициативу и сообщила больному профессору, что среди туристов из России есть биолог из Киева. Узнав об этом, профессор Парамонов (а это был именно он, бывший сотрудник Института зоологии АН УССР) попросил передать мне его большую просьбу – посетить его на дому. Согласовав этот вопрос с руководителем нашей туристской группы и получив разрешение, я в сопровождении Музы Николаевны и Галины Сергеевны, стажера из МГУ, отправилась к Сергею Яковлевичу Парамонову. Квартира проф[ессора] помещалась в доме для преподавателей на территории университета и состояла из двух небольших комнат. В одной из комнат (меньшей) в углу на кровати лежал профессор Парамонов.

Время было предвечернее, комнату наполняли сумраки, и лицо больного, повернутое от окна, оставалось в темн[оте]. Несмотря на слабость Сергей Яковлевич проявил очень большой интерес к судьбам своих прежних знакомых, сослуживцев, с которыми работал в Киеве. Расспрашивал, где и над чем работают в настоящее время Кришталь [9], Кирпиченко [10], Пидопличко [11], Радзимовский [12] и др.

Очень много рассказывал о себе, точнее о своей работе и ничего о своей жизни. Рассказывал, что с увлечением работает над переводами древнерусских книг, в частности, над переводом «Слова о полку Игоревом», в котором устранил много неточностей, допущенных в предшествующих переводах. Говорил, что в Австралии непочатый край работы для зоологов и, в частности, для энтомологов. Фауна насекомых многочисленных океанических островов очень богатая и почти совершенно не изучена (вместо насекомых, указанных в литературе, он обнаружил там сотни не указанных).

Выразил сожаление, что Советский Союз потерял много ученых, которые после войны не возвратились в Россию и работают в других странах. Называл ряд фамилий, из которых я запомнила Сластененко [13], который недавно опубликовал хорошую книгу «Рыбы Канады», и Ивана Марченко – физика и математ[ика], который работает в Англии (до войны работал в КГУ).

Спрашивал, остались ли еще украинцы в Украинской Академии и можно ли еще услышать украинскую речь в Киеве. С живым интересом рассматривал иллюстрированный путеводитель по Украине, который я ему вручила в качестве сувенира.

Говорил Сергей Яковлевич очень живо, связно, с большим интересом слушал ответы на заданные вопросы. Никак нельзя было подумать, что это говорит старый и смертельно больной человек. Возможно, причиной этому было его радостное возбуждение, которое он испытывал от встречи с соотечественником, с киевлянкой. В заключение нашей беседы, которая длилась, вероятно, больше часа, Сергей Яковлевич сказал, что мой визит к нему он расценивает как великий дар судьбы. Выразил надежду, что в августе 1968 г. он посетит Москву, где в это время будет проходить международный съезд энтомологов, участником которого он является.

Последними его словами были слова приветия киевлянам, в частности Кришталю, Носалю [14], Пидопличко, Радзимовскому, Ляшенко [15] и особый Зерову [16], с которым он был в Туркестанской экспедиции. Проф[ессору] Шарлеманю [17] приветия просил не передавать, хотя о нем и справлялся. Еще раз напомнил о своей просьбе, которую ранее выразил в беседе, – это передать Ивану Григорьевичу, что бы он на каких угодно условиях (хотя бы только для прочтения с последующим возвратом) прислал ему свою большую работу о четвертичном периоде [18], по поводу которой, по его словам, они в свое время много спорили.

Побывать на Родине и принять участие в работе энтомологического съезда Сергею Яковлевичу не довелось. О его кончине после стало известно из зарубежной прессы.

Он умер вдали от всего того, о чем тосковало его сердце и чего он не мог (да и не старался) скрыть во время нашей встречи в тот ранневесенний для южного полушария вечер 8 сентября 1967 г.

Январь 1969 г.

Галина Яковлевна Зайцева
Институт гидробиологии АН УССР

IA НБУВ, ф. 310, оп. 1, спр. 47, арк. 1–2 зв. Рукопис.

Примітки

1. Ананьїв – місто, адміністративний центр Ананьївського району Одеської області.
2. Цюрупа Олександр Дмитрович (1.10.1870 – 8.05.1928) – громадсько-політичний та радянський державний діяч. Народився у м. Олешки Таврійської

губернії (нині м. Цюрупинськ Херсонської області). У 1887 р. вступив до сільськогосподарського училища в Херсоні, де організував марксистський пропагандистський гурток і бібліотеку революційних видань, у 1893 р. його було заарештовано. Ймовірно, Я. Ю. Парамонов також навчався у сільськогосподарському училищі та був членом гуртка, який очолював О. Д. Цюрупа, за що і був заарештований.

3. Аккерман (нині м. Білгород-Дністровський) – адміністративний центр Білгород-Дністровського району Одеської області, розташований на відстані 46 км від Одеси.

4. Балта – станція Одеської залізниці, розташована у с. Білине Балтського району, на відстані 8 км від м. Балта.

5. Можливо йдеться про Казановського Віктора Івановича (?–1919) – ботаніка-альголога, приват-доцента Київського університету, члена Київського товариства природознавців. З 1912 р. В. І. Казановський керував Дніпровською (Старосільською) біологічною станцією та завідував її ботанічним відділом.

6. Богомолець Олександр Олександрович (12(24).05.1881 – 19.07.1946) – український учений-паатофізіолог, дійсний член (з 1929 р.) і президент (з 1930 р.) Української академії наук (з 1936 р. – АН УРСР), академік (з 1932 р.) і віце-президент (з 1942 р.) Академії наук СРСР, дійсний член Академії медичних наук СРСР (з 1944 р.).

7. Тарнавський Микола Дмитрович (6.08.1906 – 13.07.1953) – український біолог, генетик, кандидат сільськогосподарських наук (1937). З 1 січня 1935 р. працював в Інституті зоології АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника, протягом 1938–1948 рр. – учений секретар інституту. Започаткував дослідження впливу екзогенних ДНК на процеси, пов'язані зі спадковістю. Переслідувався як вейсманіст-морганіст й у 1949 р. був звільнений з інституту за скороченням штату. Останні роки життя працював завідувачем кафедри зоології Білоцерківського сільськогосподарського інституту.

8. Йдеться про Лідію Георгіївну Догаєву (Буравчук) – двоюрідну сестру С. Я. Парамонова.

9. Кришталь Олександр Пилипович (4.09.1908 – 4.04.1985) – український ентомолог та еколог, доктор біологічних наук, професор, лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1976). З 1934 р. працював у КДУ, протягом 1960–1981 рр. завідував кафедрою зоології безхребетних КДУ, організатор лабораторії екології та токсикології біологічного факультету КДУ. Працював директором Канівського природничого заповідника, на базі якого була заснована школа українських ентомологів.

10. Кирпиченко Михайло Якович (7.09.1902 – грудень 1997) – всесвітньо відомий учений-гідробіолог, кандидат біологічних наук, науковий співробітник Гідробіологічної станції, згодом Інституту гідробіології (1939–1943). В окупованому Києві – уповноважений відділу культури й освіти Київської міської управи в справах УАН. У 1943–1944 рр. разом з іншими вченими України був відправлений німцями до концтабору біля м. Познань (Польща). Після звільнення союзниками добровільно залишився в СРСР. У 1947 р. за «зраду

батьківщині» отримав 7 років таборів. Після звільнення у 1954 р. був висланий на постійне поселення до Північного Казахстану. З 1955 р. працював у м. Тольятті на Куйбишевській біостанції Інституту біології внутрішніх вод АН СРСР, перетвореного у 1983 р. в Інститут екології Волзького басейну АН СРСР (РАН).

11. Підоплічко Іван Григорович (2.08.1905 – 20.06.1976) – український зоолог, палеонтолог, теріолог, геолог, археолог, антрополог, доктор біологічних наук, професор, академік АН УРСР (1967). З 1935 р. працював в Інституті зоології АН УРСР, протягом 1965–1973 рр. був директором цього інституту. Впродовж 1973–1975 рр. – завідувач палеонтологічним відділом і директор Центрального науково-природничого музею АН УРСР.

12. Радзимовський Дмитро Олександрович (1903–1985) – український гідробіолог і фітопланктолог. З 1922 р. – співробітник Дніпровської біологічної станції ВУАН, яку в 1940 р. було реорганізовано в Гідробіологічний інститут АН УРСР.

13. Сластененко Юхим (1902–?) – український зоолог-іхтіолог, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1955). Працював старшим науковим співробітником в Інституті рибного господарства у Києві (1930–1932) і АН СРСР у Ленінграді (1932–1938). Протягом 1938–1942 рр. – професор Ростовського університету. З 1950 р. мешкав у Канаді. Автор праць про риб Чорного і Азовського морів, риб Канади тощо.

14. Носаль Панас Дмитрович (1898–1980) – український зоолог-іхтіолог, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник Гідробіологічної станції, Інституту гідробіології. Під час війни сім'я вченого врятувала єврейського хлопчика, за що П. Д. Носалю і членам його сім'ї присвоєно звання «Праведник Бабиного Яру».

15. Ляшенко Олександр Федорович (1905–?) – український зоолог-іхтіолог, старший науковий співробітник відділу іхтіології Інституту гідробіології АН УРСР.

16. Ймовірно йдеться про Зерова Дмитра Костянтиновича (8(20).09.1895 – 20.12.1971) – українського ботаніка, доктора біологічних наук, професора, академіка АН УРСР (1948), заслуженого діяча науки УРСР (1965), лауреата Державної премії УРСР у галузі науки і техніки (1969, 1983). У 1946–1963 рр. був директором Інституту ботаніки АН УРСР. Його рідний брат Зеров Костянтин Костянтинович (20.05(01.06).1899 – 28.09.1979) – український гідробіолог і гідроботанік. Протягом 1929–1934 рр. працював у Київському сільськогосподарському інституті. Від 1934 р. – на Гідробіологічній станції АН УРСР (згодом Інститут гідробіології АН УРСР) завідувачем гідробіологічної лабораторії (1938–1941) і старшим науковим співробітником (1944–1972).

17. Шарлемань Микола Васильович (5.02(24.01).1887 – 29.04.1970) – зоолог, природоохоронець, краєзнавець, доктор біологічних наук, професор, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, Українського наукового товариства у Києві. З 1919 р. – співробітник Зоологічного музею УАН. Під час німецької окупації Києва був завідувачем Інституту зоології та Інституту захисту рослин.

З 1946 р. працював в Управлінні у справах мисливського господарства, викладав у Київському лісгосподарському інституті. У 1960 р. опублікував статтю «Сергей Парамонов о «Слове о полку Игореве», у якій виступив з критикою досліджень С. Я. Парамонова.

18. Напевно йдеться про працю І. Г. Підплічка «Про льодовиковий період», яка вийшла у чотирьох випусках протягом 1946–1956 рр. у Києві.

A. Shapoval

The personal archive of S. Y. Paramonov as a source of research of biography and scientific activity of the scientist.

In the article we have considered the formation history, structure and documentary composition of a personal archival fonds of a worldwide known Ukrainian scientist S. Y. Paramonov, which is the source base of his scientific biography research. In a publication we have presented documents from the personal S. Y. Paramonov's fonds, which interpret the underinvestigated sides of his life and scientific activity, we have also listed in the publication Paramonov's documents which are deposited in other fonds of the Institute of Archival Studies of V. Vernadsky National Library of Ukraine, more specifically in the fonds of the NAS of Ukraine corresponding member A. S. Lazarenko and of the Schmalhausen Institute of Zoology of the NAS of Ukraine. The special attention is paid to the unpublished scientific research of S. Y. Paramonov «Chemogenesis – a new theory of evolution».

Key words: S. Y. Paramonov, personal archive, archival documents, zoology.

A. И. Шаповал

Личный фонд Сергея Яковлевича Парамонова как источник исследования биографии и научной деятельности ученого.

В статье рассмотрены история формирования, структура и документальный состав личного архивного фонда всемирно известного украинского ученого-зоолога С. Я. Парамонова, который является источниковой базой исследования его научной биографии. В публикации представлены документы из личного фонда С. Я. Парамонова, которые освещают малоисследованные стороны его жизни и научной деятельности, перечислены документы С. Я. Парамонова, которые хранятся в других фондах Института архивоведения Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, а именно в фондах члена-корреспондента АН УССР А. С. Лазаренка и Института зоологии имени И. И. Шмальгаузена АН УССР. Особое внимание обращено на неопубликованное научное исследование С. Я. Парамонова «Хемогенез – новая теория эволюции».

Ключевые слова: С. Я. Парамонов, личный фонд, архивные документы, зоология.